

Játékvízió

Körkép egy kötet apropóján

A játék és a játszás köztudottan s immár évezredek óta a gyermekkel foglalkozók egyik legkedveltebb toposza. Így van ez, ha végigtekintünk az esztétizáló és a pragmatista pedagógia, valamint az ezzel összefüggő erkölcsi nézetek, majd az önállósult gyermeklélektan vagy átfogóbban az ideológiákat alkotó eszmetartományok egymást váltó – európai – nézetrendszerének alakulásán.

Hogy erre a kalandozásra most vállalkozunk, az alól felment minket jó néhány, még az elmúlt évszázad elején (Posch, 1903; Szemere, 1904; Szemere, 1907. 129–141.; Náday, 1911; Nógrády, 1912, Claperade, 1915), majd annak hozzánk közelebb eső, körülbelül másfél-két évtizedében (Mérei, 1948; Millar, 1973; Key, 1976; Piaget, 1978; Aries, 1987; Tóth, 1996. 330–336.; Szabolcs, 1995; Vajda – Pukánszky, 1998) született hazai, valamint magyarul is hozzáférhető jelentékeny mű.

A gyakorta egymás mellett futó és ható, például pozitivista és pietista eszmeáramlatok – most már kellő rálátással és meggyőző példák nyomán mondhatjuk – természetesen rányomták bélyegüket a 19. század második felében kibontakozó néprajzi játékgyűjtés-kutatás-feldolgozás legjelentősebb produktumaira is. (Porzsozt, 1885; Kiss, 1874; 1891; Láng, 1900). Ezeket s a továbbiakat egyaránt igen nagy alaposággal és programalkotó szándékkal Kresz Mária adta közre „A magyar gyermekjáték-kutatás” címmel. (Kresz, 1948) A szociográfiai, majd társadalom néprajzi irányultságú (gyermek)játék-kutatások vagy éppen ihletett lejegyzések kora szintén az 1940-es évekig erősödik meg: Kiss Lajos, Kovács Ágnes, Kresz Mária, Bakos József, majd Lajos Árpád, Csete Balázs idevágó munkásságával és kiváló követőik: Szabó László, Gazda Klára, Gágyor József, Lábadiné Kedves Klára közreműködésével. (lásd: Kriston Vízi, 1995; Kriston Vízi, 1996; Kriston Vízi, 2000) Egy rö-

vid, de fontos időszakban Zelnik József és Niedermüller Péter, majd kitartóbb szorgalommal Katona Imre (1979), Haider Edit (1976, 1978, 1985, 1996), Györgyi Erzsébet (1982 és 1983) és Lázár Katalin (1990 és 1997), vagy viszonylag újabban Voigt Vilmos (1979, 1996, 2000, 2002) pedig a magyar népi/populáris gyermekfolklor kutatásának irányzatait tekintették át, s vettek, vesznek részt a kortárs játék és a játszás – már nem minden esetben és csak – gyermekkori sajátosságainak néprajzi vizsgálataiban. A múzeumi gyűjteményképzésről Janek Éva (1995), Szapu Magda (1997), legutóbb pedig Szűcs Alexandra (2000), illetve Kriston Vízi József (1996, 1999, 2000), valamint Kalmár Ágnes (2002) adtak alkalmi összegzéseket.

Szellemi száműzetésbe szorult irodalmárok, mint például Lukácsy András (1961, 1974, 1985) vagy Vargha Balázs (1962, 1977, 1994) a játék kultúrtörténetének és színváltó, meg-megújuló kortársjelenségeinek értékeire figyelmeztek. Velük csaknem egyidőben bukkant fel a Magyar Nemzeti Múzeum könyvtáros-kultúrtörténész, Moskovszky Éva, s tette le névjegyeinek apró, de fontos csomagját mind a mai napig (1969, 1976, 1985, 2002). Róla azt is illik tudni, hogy a maga felvidéki gyökerű, de Budára települt családjának több száz darabot számláló tárgyi gyűjteménye múzeumi letétként – pest-budai befogadó hely vagy vállalkozó kedv híján – Székesfehérvárt lát(ogat)ható méltó kiállítási környezetben (ám mind a mai napig kellő feldolgozás híján)!

Már a Művészet 1976-os, valamint a kecskeméti Forrás 1985. évi tematikus játékszámainak több tanulmánya, aztán *Endrei Walter* és *Zolnay László* nagyhatású művelődéstörténeti játék-korpusza (1986) vagy *Jánosi György* kultúrszociológiai indíttatású áttekintése (1986) – ha közvetve is, de – tükrözte azt az igényt, hogy a játék és a játszás témakörében megjelent és egyre nagyobb számban szereplő világméretű kultúra- és társadalomtörténeti szakirodalom java átírja a játék csaknem kizárólag gyermekbarát irányultságú hazai közhelyszótárát.

A korszak e területre is kiható – egyéb-iránt már látjuk: ambivalens volta ellenére is pozitív előjelű – ideológiai tendenciáiról már annak idején is voltak reális látleteink. (*Voigt*, 1982; *Trencsényi*, 1985; *Kriston Vízi*, 1996)

Hankiss Elemér *„Az emberi kaland”* című nagyszerű esszé-kötetének fejezete (1997. 151–173), majd az 1996-os, Kecskeméten megrendezett nemzetközi játékszociológiai konferencia előadásaiból válogatott tanulmányok (*Vácsi*,

2000) végül is a játék, a játszás, a társas élet, valamint az egyéni és közösségi szórakozásformák történeti-társadalmi alakváltozásainak egyetemes kérdéseit járták körül, még akkor is, ha némelyiknek olykor „csak” napi aktualitás volt gondolati inspirációja. A továbbra sem nagy számú, ám igencsak fontos, szemléletváltást elősegítő munkák közül a leginkább megkezdhetetlenül vált a *„Nem csak munkával él az ember”* (*Cherfas – Lewin*, 1986), *Grastyán Endre* akadémiai székfoglaló előadásának könyv formátuma (1986), valamint *J. Huizinga* *„Homo Ludens”*-ének 1990-es újrakiadása. Ha és amennyiben a játékot és a játszást kultúrtörténeti és fiziológiai szempontból – ontogenézisében – azonos módon: a feszültség-öröm-kielégülés humanizált görbe-sorozatában szem-

léljük, akkor a társadalmi ember „kis ünnepeinek” egyre nagyobb szerep jut az új-és legújabbkori polgárosodás során. (*Herédi*, 1985; *Kriston Vízi*, 2000)

Gyülekezés Győrött

Valójában ezt járja körül immár évek óta különböző aspektusok középpontba állításával az úgynevezett Mediawave Fesztiválok idején Győr városának két jelentős szellemi műhelye: a Városi Levéltár és a Xantus János Múzeum. A hedonizmus (2000), *A bűn és bűnhődés* (1999) vagy a *Pirolámpás évszázadok* (1998) elnevezésű konferenciákat az elmúlt év májusában A játékos ember tematikájú követte. A társként is elegáns partner, a győri Zichy Palota pedig rendre otthona a Közép-Európai

Baba Konferenciáknak s -kiállításoknak. Elegáns, szép és változatos játékok, valamint a játékművelők kedvelt találkozóhelye, tanúsíthatjuk többen irigykedve, innen a Duna alsóbb szakaszáról... S ez is tükröződik végső soron abban a szellemi kavalkádban, ame-

lyet *Bana József* levéltáros és *Perger Gyula* néprajzos múzeológus szerkesztett egybe *„Homo Ludens”* kötet címmel.

Jól tudjuk, hogy a játékok egy jelentős részéről a különböző intézményi (egyház, iskola) tiltások és rendszabályok mellett – vagy éppen azok következményeképpen – a levéltárak föltárt vagy alig kutatott fondjaiban lelhetünk fel szép számmal adatot. Néha a mozaikdarabok összerakásával töltött fáradságos és izgalmas időtöltés vezet eredményre, máskor pedig egy-egy korábban már fellelt és „jobb napokra” félretett cédula-köteg alapján bontakozik ki a tanulmányozott kor, majd avval együtt óhatatlanul a szerzők sajátos játékvilága.

Aradi Gábor (Szekszárd) a Tolna megyei iratok 1850-es évekbeli vonatkozó anyagát csoportosította népszerű játékok

Amennyiben a játékot és a játszást kultúrtörténeti és fiziológiai szempontból – ontogenézisében – azonos módon: a feszültség-öröm-kielégülés humanizált görbe-sorozatában szemléljük, akkor a társadalmi ember „kis ünnepeinek” egyre nagyobb szerep jut az új-és legújabbkori polgárosodás során.

és szenvedélyes (híres-hírhedett) „játékosok” mai megidézésével. *Csekő Ernő* (Sopron) a politikai játszmák terminológiáját vetíti rá – nem minden áthallás nélkül! – többértelműsége miatt oly sérülékeny játékok szavunk képzetkörére. Sorshúzás>furfang>csalás gondolatmenetét tudatosan fűzi s hoz erre számos új és meghökkentő példát a magyar törvényhatósági bizottsági manipulációkra 1877-től 1910-ig. Szerzőnk *Klein Ödönt, Széll Kálmán* miniszter sajtó osztályának korabeli vezetőjét idézi: „...Európa többi országához képest a választási korrupció Magyarországon nem a kormányok saját párt- és hatalmi céljait, hanem ennél felsőbb állami célt szolgált: a kiegyezést.” (*Csekő*, 2002. 32.)

E tematikus csoporthoz tartozónak véljük *Kósa László* (Kaposvár) írását is, aki a budapesti játékkaszinók létrehozására tett, ám minduntalan elvetélt kísérleteket követi nyomon a két világháború között. A történeti bűvárlás iránt meglehetősen fogékony belügyi főmunkatárs kutatásaiból világlik ki, hogy alapjában véve egy idegenforgalmi célú marketingfogás bevezetése, illetve annak egy – a Monarchia más területein már bevált – lehetséges módja lebegett az úgynevezett „Margit-szigeti játékbank” felállítóinak pártolói szeme előtt. A játékot és játszást (főleg a felnőttek körét esetleg érintőt) körülvevő moralizáló és a schilleri „érdek nélkül valóságot” nem, ezért félreértő pejoratív értelmezés ellen érvelő szószólók egyike így írt: „Előttünk a kérdés egyszerűen áll: Lehet-e a Bécsnél megrekedő idegenforgalmat a játék attrakciója nélkül ideszívunk, igen vagy nem? Ha lehet, akkor a világért nem nyugodnánk bele a játékbarlangokba... A belga világfürdők példája megmutatja, hogy a kevésbé kockázatos, szigorúan limitált, kisebb játékok is óriási idegen tömegeket tudnak magukhoz vonzani.” (*Kósa*, 2002. 63.)

Mindhárom szerző forrásismerete, illetve -használata azonban kissé hiányos: csoportosításaik során figyelmen kívül hagyták a *Berend Mihály* szerkesztette, Európában egyedülálló és korrekt *Magyar Kártyalexikon*-t (1993), *Kertész Manó* *„Szokásmondások”* című gyűjteményét

vagy *Veér András* és *Erőss László* e tárgyban írott kötetét *„Fortuna szekerén... Szerencsejáték kultúra a magyar társadalomban”* címmel (2000).

A konferencia és a kötet második csoportját a játékos szellem, elme és a kedélyes társasági emberre ráakasztott „játékos” jelző képzetkörének egy-egy jellemző példája alkotja. *Katona Csaba* (Budapest, OL) egyik kedvenc főhősét, a már életében is legendaként számon tartott, jó néhány korabeli szépírók által is (*Eötvös Károly, Agai Adolf, Jókai, Krúdy*) megörökített társas(ági) lényt: „a nemzet bárója”-ként titulált *Bizay Mihályt* emeli ki a magyar úri-polgári társadalom sajátos világából. Egyúttal sejteti, hogy számos ismeretlen s talán már meg sem tudható adat hiányzik Bizay uram életútjából. S ha belegondolunk a szerep- és alakváltás ősi játék-ritusának izgalmaiba, lássuk be, egy sajátos játék talán nem is oly bonyolult társadalomlélektani szabályait követve: a komoly és felelősségteljes munkától áthatott többség – miként mindig – irigykedve, de nagy ritkán elfogadja a magát is reprezentáló „clown” figuráját.

Récsei Balázs (Kaposvár) a következő mottóval indít: „Ha a vadász elejt egy medvét, akkor az másként jelenik meg a Vadászok Lapjában, és egész másként a Medvék Lapjában.” Szerzőnk ezen írását egy kényeszerű iratrendezés véletlen felfedezésének köszönheti: 2000 nyarán a Somogy Megyei Levéltár régi anyagának „kazlázása” közben rábukkant egy magát (feltehetőleg álnéven) *Fürjessy Rókusként* aposztrofált középosztálybeli szerző hat oldalas „Codex”-éra (sic!), amelynek alcíme a csaknem őskori vadász mindenkori rituális szituációs játékát rögzíti: „Azon mentségek és kifogásokról, melyeket a vadászok hibázás után használni szoknak.” (*Récsei*, 2002. 125.) Diana istennő újkori magyarországi papjai által előadott komoly beszély ez 7 kis fejezetben, 270 paragrafusba szedett mentegetőzési móddal, s tele a ma újra vagy továbbra is (?) olyan nyira kedvelt szórakozás kevésbé avatott művelőinek is alkalmas védelmi eszközeivel. „Éppen a nadrágomat gomboltam, amikor jött a vad.” „Kiesett a számból a szivar.” „Lement az előbőröm, azt kellett igazítani.”

„Nagyon goromba volt a sörét.” „Az idén nagyon erősek a nyulak.” Ilyen s ehhez hasonló komoly indokok akadályozhatják tehát az egyébiránt felkészült és gyakorlott, egyébként állapotbarát, vidám és játékos kedvű vadászt!

Harmadik egységbe sorolhatóak a szórakoztatás és a játék, valamint az illúzióteremtés ősi mesterségeinek egyre intézményesültebb formát kereső és alakító közösségeit (színház és cirkusz) megidéző tanulmányok. *Márfi Attila* (Pécs) a dél-dunántúli vándorszínészetéről értekezik, s a Habsburg Birodalomban megteremtődött „hazai ludensek” családját *III. Károly* és *Mária Terézia* uralkodása alatt felleli. Az 1700-as évektől számított magyar nyelvű előadói törekvésekhez sajátos és majd másfél évszázadon át, kb. 1948-ig (az államosításig) hagyományozódott „színi utak, útvonalak” kapcsolódtak, illetve azok szolgálták a szellemi és fizikai érintkezés, töltekezés alternatíváit. Magyar és idegen ajkú (jobbára német) színi társulatok, pártoló önkormányzat és mágnások, arisztokraták és kitarított női vagy férfi auktorok, majd a színi s a mozgóképi-vetített előadások zajos-viharos egymás mellettisége jellemezte a pécsi teátrumi világot. Azt, amely valami oknál fogva mindig a társasági és közélet központi, de legalábbis állandó szereplője, játékos alakítója volt.

A konferencia és a kötet legfajszínűsabb és legterjedelmesebb darabja *H. Orlóczy Edit* valójában monografikus értekezése: „Utazócirkuszok a 20. század elején”. (Ennek kapcsán azt is jó tudni, hogy a konferencia védnöke *Eötvös Gábor* zenebohóc, a legendás artista volt, aki betegsége miatt már nem tudott jelen lenni a győri konferencián; nem sokkal annak utána elhunyt.) A magyar cirkusz- és artista művészet, mint a közösségi szórakoztatás bizonyíthatóan középkori forrásokból táplálkozó, de a 19. század közepén számos sajátos és egyedi vonással rendelkező előadóművészeti ága megjelenik a falusi szokáscselekményekben, s ezt *Ortutay Gyulától Dömötör Teklán* át *Ujváry Zoltánig* jól ismerjük. Orlóczy Edit tanulmányából az is kiviláglik, hogy a mindenkori befogadó közeg maga is

mennyire inspiráló volt a magányos vagy kis- és nagycsaládi, egy-egy esetben dinasztikus manézs-világ szereplői számára. Miként a vándor színtársulatok, úgy a cirkuszo(so)k esetében is számos rivalizálás, intrika, a 19. század második felétől rohamosan terjedő kinematográfia kihívása terhelte a „jókedvű mindennapokat”. Amikor a közelmúlt és a jelen néprajzkutatója beszélgetőtársaitól mint közvetlen vagy már csak hallott mozis vagy cirkuszos történetekről, figurákról, „megtörtént” eseményekről, varázsos csodákról stb. hall, jól forgathatja Orlóczy Edit tanulmányát, amely a mai mítoszképződés alapjait is közelebb hozhatja – még ha meg nem is magyarázza, hiszen ez a játék és az illúzió sajátossága!...

A negyedik – képzeletbeli – fejezetbe sorolhatjuk a játék és a játszás csaknem kizárólag a gyermekvilággal egyenlősített szemléletkörébe tartozó írásokat. *Kárpáthy Magdolna* pécsi pszichológus a valóban kifejező és tartalmi szempontból is találóan jellemzett „A játékról ad-hoc szemlélettel” cím alatt nyújt igen érdekes, de szellemi kacskaringóktól s nehezen követhető bakugrásoktól nem mentes eszmefuttatást. A gondot igazán nem is ez okozza, hisz hányszor rajtakapjuk ezen vagy hasonlóan magunk magunk!? A probléma az, hogy a játékkal kapcsolatos szakmai és mindennapi közhelyszótár olyan nagy mértékű zuhataga alá kerülünk az olvasás első percei után, hogy (recenzensi mazochizmus ide vagy oda) alig várjuk, hogy túljussunk a „szaktudományos” oldalakon. Ilyet olvasva például: „Az őskorban már játszottak növényi, állati természetű dolgokkal. Az osztálytársadalmak korában nagyon fejlett kultúrájuk volt a keleti társadalmaknak... Platón a játékot gyermeki tevékenységként fogta föl. A munkát előbbre helyezte a játéknál.” Kultúrtörténeti, etikai, egyház- és pedagógia történeti frázisok, meghaladott tézisek követik egymást *Fröbel*en át a ma divatos *Waldorff* – s „természetesen” *Karl Groos* és *Sigmund Freud* is kap egy-egy említést. A dolgotat további része a pszichoterapeuta (?) szerző játéktérapiás elveiről és gyakor-

lati eljárásairól szól igen részletesen, a hozzájuk rendelt eszközök s tárgyak (egyébiránt alapvetően játékszerek) sajátos felhasználásáról. Ebből következően kapunk például egy olyasfajta játékszer = babatörténeti és funkcionális eszmefuttatást, amelyben a kultikus amulett (például kachina-) babák azonos szerepet töltenek be a mindenkori (szerzőnk fogalmaz így:) mese-mesés babákkal; rontást és gyógyítást egyaránt hordozó eszköz szerepbe zárva. Az írás utolsó kis fejezetében pedig irigylésre méltóan tömör és sommás áttekintését kapjuk a magyar népi játékok, játékszerek és játszási módok pedagógiai aspektusának. Szerzőnk számára okulásul szolgált volna, ha Kiss Áron alpművét, de legalábbis Lázár Katalin korszerű és minden szempontból jól használható (népi) közösségi játéktipológiáját s az ahhoz rendelt oktató játékcsaládjait tanulmányozta volna. Bár meglehet, hogy a terápia kis alanyai vagy szüleik azóta beszerezték e fontos és élvezetes, valóban játékos és gátlásoldó, örömszerző kiadványokat...

Mindehhez képest felüdülés és jóízű olvasmány *Sáry István* (Győr) áttekintése a nagyhirű város 1841. évi, első óvoda-alapításától az 1891-es úgynevezett óvodai törvényig. A felekezeti és állami kisdedovók működtetésének mindennapjai és harc az életben maradásért, a felszerelések bővítése, (le)cserélése gyermekszabásúvá, az óvodapedagógiai irányzatok heves helyi küzdelme az 1860–1888-as évek között, a korábban csaknem kizárólag férfiakat foglalkoztató kisdedovók elnöiesedése és a többi élvezetes stílusban, s ahol szükséges, egy kis adatsorral köti le az olvasót. A gyermekfolklór kutatói ma már csak következtethetnek arra az ismeretbázisra, amely az iskolait, illetve az Eötvös-féle népiskolai törvényt már megelőzően hatott a vidéki kis- és nagyvárosok, de sok helyütt már

közvetlenül a volt mezővárosok, iparkodó közösségek szellemi átalakulására.

Közelítések

Bizonyos fokig ehhez is sorolható, de már egyfajta átkötése is mindennek Kriston Vízi József (Budapest) tanulmánya „A magyarországi játékkultúra állami támogatása a 19. század második felében” címmel. Az ún. hosszú 19. század során az 1870-es években az elemi népoktatás mellett több tárca közös összefogásával a szakképzés egyik eleme lesz – legalábbis másfél-két évtizeden át – a játékkészítő tanműhely-hálózat kiépítése. Ez elsősorban s érthető módon a fában gazdag, szabad munkaerővel (s utánpótlással) s egyszerűbb alapismeretekkel bővelkedő Felvidék-Kárpátok karéjában lévő régió(k) népessége. Hegybánya-Szélaknától Kalotaszegig tart ez a földrajzi és történeti ív, amelynek bizonyos újjáéledésének lehet(t)ünk tanúi az 1980-as évek közepétől. Az állami szerepvállalás az oktatás, továbbképzés, iparfejlesztés, a piacbővítés és támogatás területén együttesen időleges felfutást eredményezett, amely – az első világháború által is okozott bénultság mellett – is megmutatta, hogy a játék mint téma társadalmi-gazdasági szereplővé is válhat (valójában tudjuk jól: az is!).

Hogy ennek tanulságaiból a ma nemzeti szintű fejlesztési tervecsomagjait összeállítók mennyire tudnak, akarnak és óhajtanak táplálkozni és építkezni, az már a társadalmi játszámak másik, de igen fontos terepe. Az látszik, hogy van értelme ezzel foglalkozni, s nem csak érdeklődésből, ráérő vagy szabad időtől vezetettve.

Szentiványi Tibor mérnök, kultúrtörténész (egyébiránt Közép-Kelet-Európa legjelentősebb logikajátékeszköz-gyűjteményének tulajdonosa) jegyzi azt a tekintélyes terjedelmű és átfogó elemzést, amely a

„Játékok és játszás a 20. században” címet viseli. Valójában a 19. század második felében kialakuló fővárosi és Monarchia-beli magyar városok polgári játékkultúráját, annak sajátosságait vázolja föl, s ebből levezetve lesz érthető az a fajta nosztalgikus kép is, amely egyébként az esztétizáló, pozitív előjelű játékközhely-szertárat körüllegi napjaink köztudatában. Persze „kőkevény” társadalmi változásokról van szó: a hiányt a városba való költözés divatja akként okozta, hogy a panelnégyzetméterek adta szűkös körülmények között és sok helyütt a „valamire alkalmas” terek, helyiségek hiányában a családi játékszer-, könyv- és apróság-gyűjtemények nagyrészt a vándorlás legelején legújabb kori Noénk képzeletbeli bárkájára már fel sem kerülhettek. Ám az a kincs, amely megmaradt tárgyi-szellemi és különféle dokumentációs voltában, az – ha közgyűjteménybe került – megőrzésre, további gyarapításra és gondozásra való (Kecskemét, Székesfehérvár, Győr, Szentendre, Keszthely speciális múzeumai, de Budapest, Szolnok, Kaposvár, Szeged, Pécs, Eger gyűjteményi egységei szintén ide sorolhatók).

Játszás a jelenben – Játék a jövővel (A „Homo Ludens Hungaricus” esélyei Pest-Budán)

Tematikus gyűjteményeink gondozása és fejlesztési elképzelései felemás képet mutatnak; de fenntartói-kezelői vagy éppen oktatás-, kultúr- és múzeumpolitikai szempontból hálás és több értelemben is meglehetősen rentábilis a játék és a játszás – nem csupán passzív szemlélődést serkentő, az aktivitást, valamint a kondukciós problémákat csaknem észrevétlenül oldó – tárgyi és szellemi anyagának szerepeltetése.

A hazai és beutazói turizmus-gerjesztő, család- és generáció-, valamint a metropolisz-lakók identitásérzetét erősítő – a komplex magyar modellt egyébiránt már jó évtizede alkalmazó spanyol, mexikói, japán vagy dán és francia – példák mellett a vidéki városokban már létrejött, sikerrel, de még mindig nem kellő hatásfokkal működő intézmények eredményei biztatóak

és jól kamatoztathatóak volnának itt, Budapesten is!

Az intelligens és kreatív, közép-európai specialitások multikulturális központjának szerepkörét kellő személyi, szellemi és tárgyi municiókkal megcélzó magyar főváros Eötvös, *Trefort* vagy a „fasoriak”, a *Neumann János*-i szellem *Rubikig* vagy az ez évi Világ Játék Nagydíjas (Nürnberg) *Kelle Antalig*, az örökifjú *Schéner Mihályig* stb. tartó vonulata jól kiegészül az immár 15 éve csaknem ezer aktív taggal működő Magyar Játék Társaság hétköznapi homo ludenseivel. Az elmúlt év nyarán (is) megrendezett Vár-beli Mesterségek Ünnepeinek középpontjába került játék és játszás élő sereglete sokunkban azt is megerősítette, hogy a Duna két partjának valamelyikén (vagy magán a folyón?...!) egy élő és folyamatosan alkotó, értékeivel meg-megmutatózó, magát s környezetét állandóan fejlesztő hazai és kárpát-medencei játékalkotói társulás is helyet kapjon. De nem elzárva a nyilvánosságtól, hanem évről-évre rendszeresen méltó időpontot és otthont lelve a – fogyatékkal is élő embertársainkra is figyelemmel lévő – Játékmustrán méretessék meg.

Honi szervezőink – miként ez már bevett „hagyomány” – előszeretettel citálnak ide külföldi példákat és személyiségeket e témában is (lásd legutóbb a németországi játék-világseregszemle szervezőinek kampányát), s miközben az egyetemes és sajátosan európai játékkultúra művelődéstörténetét tanulmányozó magyar kutatók külföldön igencsak kelendők, itthoni szervezett katedra-alapításukra még csak mostanában próbálunk kísérletet tenni. Az úgynevezett Játék Ház-projektünk ezt is feltétlenül fontosnak tartja, miként a hazai minőségi játékszer- és játszótéri rendszerek preferálásának kérdését is.

Az elmúlt három évtized alkalmi kezdeményezései, kiállításai alkalmával raktárból előkerült, európai mércével mérve is számottevő, de hivatalos kataszterbe még nemigen vett magánkollekciók (polgári játékok, logikai játékok, babák, különféle típusú modell-szériák, a fővárosi játékkészítés és -forgalmazás emlékei, al-

kotói életutak töredékei, játékszabdal-
mak, könyvek, Európa egyik legtekinté-
lyesebb magyar és közép-európai vonat-
kozású játékkártya-gyűjteménye), gyakor-
ta frissen azonosított régészeti s más szak-
területekhez kapcsolódó művészeti, törté-
neti és néprajzi tárgyak azt sugallják, hogy
belátható időn belül talán a fővárosban is
lehet hajléka egy korszerű intézmény okos
játékok segítségével megalkotott, igazán
közösségarát modelljének, amely mind a
megvalósítás, mind pedig a használat és a
folyamatos kezelés során valódi kreativi-
táshoz vezet!

Irodalom

- Aradi Gábor (2002): Népszerű játékok és szenvedé-
lyes játékosok Tolna megyében a 19. század ötvenes
éveiben. In: *Homo Ludens*, I. 7–16. Györi Műhely,
Győr. 26.
- Ariés, Philippe (1987): *Gyermek, család, halál*. Gond-
olat, Budapest
- Berend Mihály (1993, főszerk.): *Magyar Kártyalexikon*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Cherfas, Jeremy – Lewin, Roger (1986): *Nem csak
munkával él az ember*. Gondolat, Budapest.
- Claparede, Eugen (1915): *Gyermekpszichológia és
kísérleti pedagógia*. Magyar Pszichológiai Társulat,
Budapest.
- Csekő Ernő (2002): Sorshúzás, furfang, csel, család.
Homo Ludens, I. Györi Műhely, 26. Győr. 17–34.
- Elkonyin, Davidovics (1983): *A gyermeki játék pszi-
chológiája*. Gondolat, Budapest.
- Endrey Walter – Zolnay László (1986): *Társasjáték
és szórakozás a régi Európában*. Corvina, Budapest.
- Grastyán Endre (1986): *A játék neurobiológiája*.
MTA Értekezések, Budapest.
- Gunda Béla (1981): Művelődéstörténeti jegyzetek a
magyar gyermekjátékokhoz. *Ethnographia*, 65–68.
- Györgyi Erzsébet (1979): *Gyermekélet a régi magyar
faluban*. Kiállítási vezet. Néprajzi Múzeum, Buda-
pest.
- Györgyi Erzsébet (1995): *Gyermekvilág Európában*.
In: T. Bereczky Ibolya (szerk.): *Gyermekvilág a régi
magyar falun I.* 15–46. Damjanich János Múzeum,
Szolnok.
- Györgyi Erzsébet (2000): Figyelő, játészó, dolgozó
gyermek. In: Váczai Mária (szerk.): *Játék mint menta-
litás a 21. század küszöbén*. 125–145. Szókraténusz
Alapítvány, Kecskemét.
- Hankiss Elemér (1997): A játék világa. In: *Az emberi
kaland*. 151–173. Helikon Kiadó, Budapest.
- H. Orlóczy Edit (2002): Utazócirkuszok Magyaror-
szágon a 20. század elején. In: *Homo Ludens I.* Gyö-
ri Műhely, 26. Győr. 87–132.
- Huizinga, Johann (1990): *Homo Ludens*. Universitas,
Szeged.
- Jánosi György (1986): *A szórakozás történelmi funk-
cióváltásai*. Gyorsuló idő – Magvető, Budapest.
- Jánoska Antal (1999): *Szerencsejátékok*. Lárky, Bu-
dapest.
- Justné Kéry Hedvig (1946): *Ősi népi játékok élmény-
lefolyása*. Magyar Pszichológiai Társulat, Budapest.
- Katona Csaba (2002): „A nemzet bárója”, aki már
életében legenda lett. In: *Homo Ludens I.* Györi
Műhely, 26, Győr. 35–46.
- Katona Imre (1979): *Gyermekfolklor*. In: Ortutay
Gyula (szerk.): *A magyar folklor*. Tankönyvkiadó,
Budapest. 375–392.
- Katona Imre (2001): *Néprajz és gyermekvilág*. Pont
Kiadó, Budapest.
- Kárpáthy Magdolna (2002): A játékról ad-hoc szem-
lélettel. In: *Homo Ludens I.* Györi Műhely, 26, Győr.
47–60.
- Key, Ellen (1976): *A gyermek évszázada*. Budapest.
- Kiss Áron (1891): *Magyar gyermekjáték-gyűjtemény*.
Hornyánszky, Budapest.
- Kiss Lajos (1939): *Szegény ember élete*. Atheneum,
Budapest.
- Kósa László (2002): Törekvések játékkaszinó létre-
hozására Budapesten. In: *Homo Ludens I.* Györi Mű-
hely, 26, Győr. 61–66.
- Kresz Mária (1942): *Gyermekélet és játék Sárpilisén*.
In: Mády Zoltán (szerk.): *Tanulmányok egy sárközi
falu életéből*. Táj- és Népkutató Intézet Könyvtára,
Budapest. 45–62.
- Kresz Mária (1948): *A magyar gyermekjáték-kutatás*.
Néptudományi Intézet, Budapest.
- Kriston Vízi József (1995): Kresz Mária jelentősége
a magyar játékkutatásban. In: *Múzeumi Kutatások V.*
77–86. Katona József Múzeum, Kecskemét.
- Kriston Vízi József (1996/a): Játékaink ünnepei és
hétköznapijai. In: Kriston Vízi József (szerk.): *Vessző-
paripánk III.* 128–146. Kiss Áron Magyar Játék Tár-
saság, Budapest – Kecskemét.
- Kriston Vízi József (1996/b): Az utolsó fél évszázad
népi játék-kutatásának eredményei a magyar nyelvté-
rületen. *Létiünk*, XXVI., 3–4. 17–24.
- Kriston Vízi József (2000): Játék és idő. In: Fejős
Zoltán (főszerk.): *A megfoghatatlan idő*. Tabula
Könyvek 2. Néprajzi Múzeum, Budapest. 316–328.
- Kriston Vízi József (2002/a): A magyarországi játékkul-
túra állami támogatása a 19. század második felé-
ben. In: *Homo Ludens*, I. 26. Györi Műhely, 26,
Győr. 67–74.
- Kriston Vízi József (2002/b): Társas játékok – játék
társakkal. In: *Napút*, IV. 4. 9–22. Masszi Kiadó,
Budapest.
- Kriston Vízi József (2002/c): *Kiss Áron. Életrajz és
szöveggyűjtemény*. „Tudós tanárok – Tanár tudósok”
sorozat. OPKM, Budapest.
- Kriston Vízi József (2002/d): „*Homo Ludens Hun-
garicus*” – *Elvek és érvek*... Kézirat
- Lajos Árpád (1957): *Borsodi játékok*. Miskolc.
- Láng Mihály (1900): *A munkaszeretetre nevelés mód-
ja*. Budapest.
- Lázár Katalin (1990): Játéktípusok. In: *Magyar Néprajz VI.* A játékok rendje. Budapest.
- Lázár Katalin (1996): A hagyományos népi játékkul-
túra és a mai játékkutatás. In: Kriston Vízi József
(szerk.): *Vesszőparipánk, III.* Kiss Áron Magyar Já-

- ték Társaság, Kecskemét – Budapest. 78–86.
- Lázár Katalin (1997): *Népi játékok. Jelenlévő Múlt*. Planétás – Mezőgazdasági Kiadó, Budapest.
- Lukácsy András (1985): A legősibb kulturjelenség – a játék. *Forrás*, 10. 15–18. Kecskemét.
- Lukácsy András (2000): Játék és világrend. In: Váczi Mária (szerk.): *A játék mint mentalitás a 21. század küszöbén*. Szórákaténusz Alapítvány, Kecskemét. 23–31.
- Márffy Attila (2002): Vándorszínészet Dunántúlon, különös tekintettel Pécsre. In: *Homo Ludens I*. Győri Műhely, 26, Győr. 75–86.
- Millar, Susan (1975): *Játépszichológia*. Gondolat, Budapest.
- Moskovszky Éva (1985): Játék és világkép. *Forrás*, 10. 3–14. Kecskemét.
- Moskovszky Éva (1996): Háziipari fajtékok Európában. In: Kriston Vízi József (szerk.): *Vesszőparipák III*. Kiss Áron Magyar Játék Társaság, Kecskemét – Budapest. 24–36.
- Moskovszky Éva (2002): Az istenek arany játéktáblái. In: *Napút*, IV. 4. 6–8. Masszi Kiadó, Budapest.
- Náday Pál (1912): *Könyv a gyermekről*. Budapest.
- Nógrády László (1912): *A gyermek és a játék*. Gyermektanulmányi Társaság, Budapest.
- Posch Jenő (1903): *Játék, munka, művészet*. Magyar Filozófiai Társaság, Budapest.
- Porzolt Lajos (1885): *A magyar labdajátékok könyve*. Hercules, Budapest.
- Récsei Balázs (2002): A mindenkor nevető „Vadászicusz”. In: *Homo Ludens I*. Győri Műhely, 26, Győr. 125–132.
- Sáry István (2002): Győr város óvodái a 19. században. In: *Homo Ludens I*. Győri Műhely, 26. 133–156.
- Szabolcs Éva (1995): *Fejezetek a gyermekkép történeti alakulásából*. Budapest.
- Szabó Endre (1873) *A gyermekkert*. Kolozsvár.
- Szabó László (1968): *Munkaszervezet és termelékenység a magyar parasztságnál a XIX–XX. században*. Damjanich János Múzeum, Szolnok.
- Szemere Samu (1904): *Az aestheticai játékelmélet*. Budapest.
- Szentiványi Tibor (2000): A kreativitás fejlesztése játékkal és játékok segítségével. *Új Pedagógiai Szemle*, L. 131–143.
- Szentiványi Tibor (2002): Játékok és játszás a 20. században. – Visszatekintés és értékelés. In: *Homo Ludens*, I. Győri Műhely, 26, Győr. 157–171.
- Tésztabó Júlia (é.n.): *A gyermekjáték szerepéről alkotott elképzelések és a valóság a 19–20. század fordulóján Magyarországon*. (Sajtó alatt lévő kézirat) Pont Kiadó, Budapest.
- Tóth Mihály (1996): A játék szerepének értelmezése a századforduló hazai szakirodalmában. *Pedagógusképzés*, 12. 330–336. Budapest.
- Vargha Balázs (1962): *Társasjátékok könyve*. Móra Kiadó, Budapest.
- Vargha Balázs (1977): *Nyelv-zene-matematika*. RTV – Minerva, Budapest.
- Vargha Balázs (1994): *Arany János játéka*. Enciklopédia Kiadó, Budapest.
- Váczi Mária (2000, szerk.): *A játék mint mentalitás a 21. század küszöbén*. Szórákaténusz Alapítvány, Kecskemét.
- Veér András – Erőss László (2000): *Fortuna szeke-rén...* Animula, Budapest.
- Voigt Vilmos (1979): *A folklórizmus és a gyermek-folklór kérdései a mai folklórkutatásban. Előzmények és tervek...* 6. ELTE BTK, Folklóre Tanszék, Budapest.
- Voigt Vilmos (1982): *Hagyomány és kreativitás I–III*. Kecskemét – Budapest.
- Voigt Vilmos (1996): Játék-elbeszélés tegnapelőtt és holnapután. In: Kriston Vízi József (szerk.): *Vesszőparipánk III*. Kiss Áron Magyar Játék Társaság, Kecskemét – Budapest. 13–23.
- Voigt Vilmos (2000): Mi hagytuk el? Vagy ő hagyott el minket? In: Váczi Mária (szerk.): *A játék mint mentalitás a 21. század küszöbén*. 43–49. Szórákaténusz Alapítvány, Kecskemét.
- Voigt Vilmos (2002): Világméretű gyermekfolklór. In: *A folklórtól a folklórizmusig*. Universitas, Budapest. 305–310.
- Zelnik József (1976): Nagy Sándor és a játékszabályok. *Művészet*, 6. 16.
- Zelnik József (1985): *Homo Ludens Eroticus. Forrás*, XVII. 10. 19–23. Kecskemét.

Kriston Vízi József